

SBORNÍK

ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI ZEMĚPISNÉ

ROČNÍK 1963 • ČÍSLO 1 • SVAZEK 68

IX. SJEZD ČESKOSLOVENSKÝCH GEOGRAFŮ

Ve dnech 18.—21. června 1962 se konal v Teplicích IX. sjezd československých geografů za účasti 114 členů a 32 hostů. Sjezd uspořádala severočeská pobočka Československé společnosti zeměpisné v Ústí n. L. V plenárním zasedání a v 6 sekcích bylo předneseno celkem 50 referátů, jejichž obsah je otištěn většinou ve zkrácené formě v tomto čísle Sborníku Československé společnosti zeměpisné. Číslo připravila zvláštní redakční rada za vedení prof. Jaromíra Korčáka, zvolená účastníky sjezdu.

O průběhu sjezdového jednání a exkurzích byla podána zpráva ve 4. čísle Sborníku ČsSZ, 1962 (str. 350—352). Jedním z výsledků sjezdu bylo 7 resolucí, přijatých na závěrečném plenárním zasedání 19. června 1962.

1. Sjezd se usnáší uspořádat 10. slavnostní sjezd ČsSZ v roce 20. výročí osvobození ČSSR (1965) na Slovensku a ukládá jeho organizační zajištění slovenským pobočkám ČsSZ.

2. Sjezd pokládá za nezbytné vypracování geografického terminologického slovníku v českém a slovenském znění. Doporučuje geografickým pracovištím ČSAV, SAV, aby zajistila co nejširší účast geografů ke splnění tohoto úkolu, a to do roku 1965.

3. Sjezd doporučuje geografickým pracovištím ČSAV, SAV a vysokých škol vytvoření komise, která by zorganizovala a zajistila vypracování fyzickogeografické rajonizace ČSSR.

4. Sjezd doporučuje organizovat komplexní geografický výzkum menších vybraných oblastí za spoluúčasti místních zeměpisných pracovníků. Za zvlášť důležité považuje sjezd využití výsledků těchto prací k vydání populárně geografických monografií, zejména pohraničních oblastí.

5. Výboru ČsSZ a všem členům ČsSZ vyučujícím na školách se ukládá, aby usilovali o přestavbu forem a metod učebně-výchovné práce na všech typech škol v tom směru, aby bylo do vyučování zeměpisu zařazeno více samostatné práce žáků, která vyžaduje a podporuje vlastní tvůrčí činnost; za tím cílem dbát o dobudování ucelené soustavy vyučovacích pomůcek pro vyučování zeměpisu, jejíž část, jednodušší soustava školních kartografických pomůcek, je již připravena.

6. Všem členům ČsSZ, kteří se zabývají pedagogickou činností, se ukládá budit zájem žáků o zeměpis jako vyučovací předmět a úspěšně propagovat vzdělávací a výchovný význam zeměpisu pro dobudování socialistické společnosti.

7. Sjezd ukládá ústřednímu výboru ČsSZ, aby sledoval plnění usnesení 9. sjezdu a podával členstvu pravidelně zprávy o plnění těchto usnesení.

Za přípravu a dobré organizační zajištění 9. sjezdu byl vysloven dík ústecké pobočce Československé společnosti zeměpisné a všem, kteří se na jeho úspěšném uspořádání podíleli.

SOUČASNÝ STAV ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFIE

V úvodním plenárním zasedání IX. sjezdu československých geografů bylo předneseno 6 referátů, které hodnotily výsledky vědecké činnosti za období uplynulé od předcházejícího sjezdu v Opavě v r. 1959. V přehledu podáváme stručný výtah z uvedených referátů.

KAREL KUCHAR

KARTOGRAFIE

Na opavském sjezdu r. 1959 vplynuly z úvodního referátu o stavu kartografie rezoluce (Kartogr. přehl. XII., str. 18), na jejichž splnění se zaměřila práce v uplynulém třiletí. Do téhož období spadá také uskutečňování námětů starších a důležité je, že všechny projekty, o nichž byla od liblické konference r. 1953 řeč, se v uplynulých mezidobích prosadily. Do posledního zapadla i příprava plánu vědecko-výzkumných prací v oboru kartografie pro leta 1960—1965, jehož cílem bylo vyhovět hospodářským a kulturním potřebám naší společnosti řešením obecných kartografických problémů, které vytvářejí a udržují předpoklady pro zvýšení kvality a rozšíření funkce map.

Komplexním výzkumným úkolem, objasňujícím vztahy mezi jednotlivými aspekty mapy a hledajícím cesty nejefektivnějšího využití mapových děl, je studium a rozvíjení metod k zajištění přesnosti, zjednodušení, logiky a estetiky mapy se zvláštním zřetelem k uplatnění získaných poznatků při tvorbě čs. mapových děl. Tento široce pojatý a trvalý úkol zahrnuje vše, co je možné pro úroveň mapového díla vykonat. V první řadě jde o to, aby se promítl i do Národního atlasu Československa. Již r. 1955 ve Smolenicích jsem připomínal, že ve všech oborech zeměpisu se má závčas počítat s tím, že úkolu „Národní atlas Československa“ se budou musít naši geografové účastnit ve větší míře, nežli se stalo před 20 lety při jeho prvním vydání.

Dnes, když témata pro více než 400 map atlasu jsou rozdána, rozpracována a z části již dokončena, lze se vyslovit o tom, do jaké míry tato výzva našla odezvu. Ve srovnání s atlasem z r. 1935 vidíme podstatný přesun témat do rukou geografů. Umožnila to existence tradičních pracovišť na vysokých školách a jejich posílení mnohonásobkem pracovníků, ve srovnání se stavem v letech třicátých, i vznik nových pracovišť, a to jak u vysokých škol, tak u Akademie. Kromě toho je dnes geografie zastoupena na mnohých nově založených vysokých školách, v centrálních úřadech, resortních výzkumných ústavech atd. Uvědomíme-li si to, musíme přiznat, že geografii je v Československu přáno, jako nikdy předtím. Jde jistě o to, aby geografie nezklamala a proto musíme posoudit, co v jejích silách je nebo co není.

Řada vědních oborů stojících geografii blízko nebo dokonce i oborů, které jsme ještě nedávno do ní zahrnovali, vyrostla v samostatné vědy s velikými ústavu bohatě vybavenými a obsazenými početnými vědeckými kolektivy. Tato nová střediska propracovala teorii i metodiku svých oborů na závažných úkolech, které jsou jim ve státě svěřeny, takže se dostala vysoko nad počáteční stadia, která jejich vědní obory prožily v rámci geografie.

Geografie se i nadále snaží tlumočit prostřednictvím mapového vyjádření výsledky svých prací přesněji, úplněji a přístupněji, ale tato snaha není jen její předností, ale současně, a možná že ve větší ještě míře, mnoha jiných přírodních

i společenských věd, na prvním místě ovšem těch, které z ní vyšly. Těžiště kartografie se dnes přesunulo do oblasti kartografie tematické. Mnoho vědních oborů si přivlastnilo kartografickou metodu, kterou jsme ještě nedávno doporučovali používat v hojnější míře v geografii. Není proto divné, že množství témat Národního atlasu bude zpracováno institucemi nebo pracovníky těchto z geografie vyšlých oborů. Geografii však zůstává vyhrazena tvorba komplexních map; k tomuto obtížnému úkolu lze přistupovat různě a národní atlasy k tomu dávají příležitost. Ač této příležitosti není ještě náležitě využito, je tvorba národních atlasů záležitostí ryze geografickou a jednou z cest vedoucích ke komplexnímu vyjádření charakteristik zeměpisného prostředí.

Dnes již patrně nijak podstatně nezměníme podíl geografů na Národním atlasu ČSSR a ani pro budoucnost nemůžeme počítat s tím, že zeměpisci získají zpět posice, které byly obsazeny a zajištěny jinými vědami. Oč však usilovat mohou, je bohatší zpracování a vyjádření témat, která — alespoň pro dohlednou budoucnost — zůstanou nebo mohou zůstat jejich doménou. Myslím, že by všichni účastníci Národního atlasu ČSSR, autorsky spolupracující instituce i jednotlivci, neměli opouštět svá témata, ale vést je dále, udržovat na současné výši, zdokonalovat jejich metodiku a pomáhat udržovat kartografické vyjádření geografie našeho státu, které nazýváme národním atlasem, v permanentní evidenci. V souvislosti s tím, i se zmíněným přesunem těžiště kartografie do oblasti tematické, nabývá úkol rozvíjet kartografické metody dlouhodobou a širokou aplikační sférou.

ONDŘEJ ROUBÍK

K SOUČASNÉ KARTOGRAFICKÉ TVORBĚ

Stalo se již dobrým zvykem používat sjezdů našich zeměpisců ke vzájemnému informování o současném stavu v jednotlivých oborech i o problémech, které je třeba řešit. Mým úkolem je seznámit vás ve stručnosti se současným stavem kartografické tvorby ÚSGK i s hlavními úkoly, které ji čekají.

Před vlastním rozбором kartografické činnosti v období mezi VIII. a IX. sjezdem čs. zeměpisců chtěl bych se v krátkosti zmínit o některých otázkách souvisejících s problematikou kartografie jakožto oboru vůbec.

V minulých letech jsme se často přesvědčili o tom, že mezi pracovníky ostatních oborů není dosud jednotný názor na problematiku kartografie i na to, zda kartografie tvoří samostatný obor. To vede mnohdy k podceňování kartografie a ke zkresleným názorům na kartografickou činnost vůbec. Domníváme se, že tento sjezd je vhodnou příležitostí definovat vztahy oboru kartografie k oborům geografie i geodézie.

Geografie, topografie, kartografie i geodézie jsou odborné disciplíny, které existují již delší dobu. Každá byla již teoreticky zpracována a každá má nyní oblast své praktické aplikace. Není však dosud jednotný názor na jejich vzájemné vymezení a vzájemné vztahy. Tato nejasnost postihuje nejvíce obor kartografie, která bývá často nesprávně rozdělována na kartografii geografickou a kartografii geodetickou, aniž je podrobněji známo, čím se obě tyto části vzájemně liší a jaká je jejich náplň. Že toto dělení je kartografii ke škodě, není třeba podrobně dokazovat. Trpí tím nejen kartografická věda a výuka, ale i kartografická tvorba. A proto chtěl bych zde v zájmu sjednocení názorů uvést alespoň zásadní hlediska, týkající se kartografické tvorby.

Kartografie spolu s geografii a geodézií tvořila původně jeden celek, avšak již před delším časem nastoupila samostatnou cestu svého vývoje jakožto obor s vlastním obsahem a vlastními pracovními metodami. Dnes tvoří kartografie samostatný obor vědecké i praktické činnosti a v této koncepci má také předpoklady a mož-

nosti ďalšieho rozvoje. Prítom má však kartografie prvořadý zájem nejen na zachování, ale i na ďalším rozvoji vzájemných vztahů s ostatními obory.

Dnešní vztah mezi kartografií a geodézií není přímo předmětem těchto úvah, lze jej však ve stručnosti vyjádřit tak, že geodézie vedle řešení vlastních úkolů poskytuje kartografii potřebný základní materiál polohopisný a výškopisný. Na druhé straně kartografie udává určitý směr vývoje geodézií.

Obdobně lze stanovit i dnešní vztahy mezi kartografií a topografií.

Vztahy mezi kartografií a rozsáhlým souborem ostatních geografických věd jsou velmi úzké. Pro kartografa je geografie nezbytná k porozumění a správnému kartografickému znázornění různých přírodních a společenských jevů. Naopak zase geografie, ať již fyzická nebo hospodářská, využívá v plné míře pokroku kartografie jakožto důležitého prostředku k dalším výzkumům.

Přesné vymezení vztahů mezi kartografií a sousedními obory má velký teoretický i praktický význam. Umožňuje důsledněji organizovat vědecké i výrobní práce, zvláště na styčných místech sousedních oborů. Jejich vymezení nesmí být ponecháno subjektivním názorům nebo náhodě, ale musí se opírat o jasnou představu o úkolech a obsahu jednotlivých disciplín.

Ve vlastním oboru kartografie rozlišujeme dvě hlavní složky:

- tvorbu map, tj. všechny práce, jejichž výsledkem je stanovení obsahu mapy, a
- vydání mapy, tj. všechny práce kresličské a reprodukční.

Charakteristickými rysy kartografické tvorby jsou objektivnost a ideovost. Charakteristickými rysy vydání musí být hospodárnost a kvalita. Všechny tyto rysy mají svůj specifický charakter při každém mapovém díle a na vzájemně promyšleném a zdůvodněném jejich souladu závisí konečný úspěch — tj. hodnota kartografického díla. V otázce kvality mapy je důležitější otázka věcné správnosti a úplnosti zobrazovaných jevů, než hledisko estetické.

Při kartografické tvorbě zůstává však i nadále významným činitelem spolupráce široké veřejnosti a zeměpisné především. Pomáhá nám zjišťovat skutečnou potřebu map, vhodnost jejich zpracování i výběr tematiky a zlepšovat tak naši práci. Chceme proto vzájemnou spolupráci i nadále všemi způsoby rozšiřovat a máme při tom na mysli jediný cíl, přispět co nejlépe k rozvoji naší vědy a kultury.

M. LUKNIŠ

FYZICKÁ GEOGRAFIE

Počas obdobia od 8. sjazdu ukončujú sa v podstate práce na zostavovaní geologickej mapy ČSSR v mierke 1 : 200.000 a vysvetliviek k jednotlivým listom, koordinované na pôde RVHP. Na prácach účastnili sa aj naši fyzickí geografi zostavovaním geomorfologických vysvetliviek k príslušným listom. Aj keď práca je výsledok stovák geológov a iba len pár fyzických geografov - geomorfológov, treba ju zaznamenať, lebo z hľadiska vývoja geomorfológie u nás značí uzavretie jednej vývojovej etapy. Počiatok nového vývoja charakterizuje hľadanie ciest a prostriedkov na vyhotovenie komplexného mapového obrazu reliéfu územia do prehľadných máp v mierkach 1 : 200.000, 1 : 500.000 a 1 : 1 mil., a do podrobných máp v mierke 1 : 25.000. Vyhotovený je návrh kľúča a vzory máp a mapa centrálnej časti ČSSR v mierke 1 : 500.000 a listu Olomouc v mierke 1 : 200.000. Práce na podrobných geomorfologických mapách 1 : 25.000 sú ukončené z územia na sever od Prahy, zo Žilinskej kotliny, Východoslovenskej nížiny a z Vysokých Tatier.

Z tématických problémov spomeniem na prvom mieste štúdium riečnych terás. V tomto smere ďaleko postúpil už výskum terás povodia Labe-Vltava a to použitím Krejčím navrhutej a Zárubom aplikovanej rekonštrukčnej metódy.

Pozornosť ďalej upútava periglaciálna modelácia. Tomuto problému bola venovaná pekná monografia. Dôležitejšie nové príspevky máme z Tachovskej kotliny a z Dyjsko-svrateckého úvalu.

Kras i ďalej upúta pozornosť mnohých geografov i iných prírodovedcov. Výsledky práce sú uložené v dvoch špecializovaných zborníkoch: Československý kras, ktorý vydáva ČSAV a Slovenský kras, ktorý je vydávaný ako ročenka Múzea Slovenského krasu v Lipt. Mikuláši. Bola vydaná aj pekná populárno-vedecká monografia jaskýň Belanskej, Demänovskej a Dobšinskej. Pracovníci Múzea Slov. krasu previedli katalogizáciu početných jaskýň a priepastí na území Slovenska.

K poznaniu vývoja reliéfu v oblasti kontinentálneho zaľadnenia pribudol dôležitý doklad o tom, že za Saaľského zaľadnenia ľadovec siahal až na rozvodie medzi Odrou a Bečvou, ďalej študie lokálneho zaľadnenia vo Vysokých Tatrách a v Nízkych Tatrách.

Je potešiteľné, že v geomorfológii sa objavujú komplexné geomorfologické snímky drobnejších území. Štúdium erózie pôd a s tým súvisiaci vývoj svahov v tomto krátkom časovom úseku našiel literárny prejav v cennej monografii a v jednom článku.

Do uplynulého obdobia spadajú aj pokusy o syntézu našich znalostí reliéfu Československa. Prvý je uložený v kapitole 3. Zeměpisu Československa, druhým pokusom je práca kolektívu autorov Kabinetu pro geomorfologii ČSAV v Brne a týka sa strednej časti ČSSR. Tretia je pred rokom do tlače odovzdaná syntéza: Reliéf Západných Karpát.

Pri príležitosti VI. kongresu INQa publikovali naši geomorfológovia a kvartérni geológovia prehľady o úspechoch na poli výskumu čs. kvartéru v Prácních Inštitutu geologického. Sú bohaté dokumentované.

Zatiaľ čo geomorfológia ostáva v doméne geografov, klimatológia v poslednom čase nie je organizačne sviazaná s geografiou, len na univerzite brnenskej ostáva vo zväzku s Katedrou zeměpisu.

Do uplynulého trojročného obdobia spadá zavŕšenie usilovnej práce početných vedeckých a pomocných pracovníkov, reprezentovanej Atlasom klímy ČSSR, ku ktorému r. 1961 vyšla v samostatnom objemnom zväzku tabulková časť Podnebí Československé socialistické republiky. Komplexné charakteristiky klímy sú zpracované zo St. Smokovca, Bratislavy, Košíc, Lučenca a Lipt. Hrádku.

Hydrologia prekonala u nás búrlivý rozvoj v súvislosti so zostavovaním vodohospodárskeho plánu. Po opavskom sjazde pozorujeme v istej časti hydrologie, ktorá spadá do okruhu záujmov fyzickej geografie, stagnáciu a slabý publikačný ruch. Týka sa to predovšetkým potamológie. Otázkam podzemnej vody venuje sa i naďalej dosť pozornosti, ale nie od geografov, ktorí je študovali len v štrkopieskoch údolných nív.

Uplynulé medzisjazdové roky zaznamenávajú počiatky obratu vo výskume pôd ČSSR. Mapy pôdných druhov, zostavené pre potreby poľnohospodárskej rajonizácie v mierke 1 : 200.000, dávajú oproti minulosti presnejší obraz najmä východných častí ČSSR. Staršia typologická klasifikácia sa uplatnila v nedávno vydanom Atlase lesných stanovíšť Slovenska v mierke 1 : 200.000, ale v súčasnosti prebiehajú v otázke typológie pôd plodné diskusie.

Biogeografia už tradične u nás stojí v pozadí záujmov geografov. Na stránkach geografických časopisov objavili sa len štyri biogeografické témy. Jedna sa dotýka hornej hranice lesa, druhá floristickej rajonizácie ČSSR, tretia fyto geografického vývoja čs. stepí a jedna pojednáva o zoogeografii čs. Dunaja.

Oproti obdobiu pred opavským sjazdom pozorujeme, že sa objavujú pokusy o rajonizáciu a komplexnú charakteristiku fyzicko-geografického prostredia. Tento radostný obrat nám naznačili hneď štyri práce. Prvá z nich je malá fyzická geografia Hlučínské pahorkatiny, druhá sa týka Československa, ale chýba tu ešte pokus o fyzickogeografickú rajonizáciu a syntetizovaný pohľad na tieto rajóny. Ďalšie dve práce už tak činia. Je to práca prof. Vitáska: Moravské zemepisné krajiny a populárne-vedecky zameraná knižka Lukniš-Plesník: Nížiny, kotliny a pohoria Slovenska. V tomto smere si vyžaduje naša spoločnosť oveľa viac, než jej doteraz fyzickí geografi dali.

Ešte na jednu udalosť nezabudnime. Prvý raz dostalo sa u nás v knižnej tvorbe miesta cvičebnici praktika fyzického zemepisu. Je tiež jeden z dokladov, že sme u nás prestali s rozkladným procesom vo fyzickej geografii.

J. KORČÁK

HOSPODÁŘSKÁ GEOGRAFIE

Vnější podmínky k jejímu pěstování se zlepšily nevelikým rozmnožením pracovních míst a také tím, že ve státní nebo krajské plánovací službě je zaměstnáno již asi 20 geografů. Výsledky vědecké práce posuzujeme jen podle spisů, které byly uveřejněny nebo jsou připraveny do tisku, popř. jen ve výtahu. Pokrok nastal hlavně v tom, že tematika se rozšířila, hlavně ve směru odvětvovém, při čemž geografické zpracování je zpravidla tím hlubší, čímž užší je obor výroby anebo čím menší je pozorované území.

V rámci celého státu bylo geograficky zpracováno rozmístění průmyslu podle hlavních odvětví, a to od několika autorů různým způsobem, zemědělství byla věnována jedna větší analogická studie. Podrobnější rozbor věnovány chmelařství a lnářství s lnářským průmyslem. Pro menší oblasti zpracován průmysl cukrovarský, zvláště podrobně na Slovensku, více z komplexního hlediska zpracováno zemědělství jedné malé oblasti kysucké. Dílčí studie přispěly ke geografii severočeské uhelné oblasti. Geografie zemědělství se dotýká větší spis o větrolamech na Slovensku. Zvláště nutno vítat, že předmětem studia se stala doprava i obchod, jednak v metodické stati o dopravní dosažitelnosti, jednak ve speciálních statích o regionální diferenciaci čs. exportu, o nákladové dopravě železniční, o čs. námořním tranzitu a ve větší studii o zázemí madrasského přístavu.

V geografii obyvatelstva se naši geografové zabývali hlavně vnitřním stěhováním, a to jednak v poměru k přirozené měně, jednak z hlediska imigračních oblastí velkých měst; jedna drobná práce se týkala osídlování pohraničí. Řada spisů věnována geografii měst, hlavně jejich vymezení: vedle několika studií metodických má širší význam pokus o jednotné vymezení všech městských aglomerací ČSSR. Geografové se také podíleli na klasifikaci měst provedené na základě podrobné dotazníkové akce demografickým odd. SÚS. Speciální drobné studie se týkaly vymezení Prahy, Ústí n. Lab. a Pardubic; Bratislava, Košice a Havířov se staly předmětem mnohostrannějšího rozboru. Dokončena je monografie o Praze, představující již pokus o regionálně geografickou studii, uvažující více méně všechny složky geografického prostředí.

Takové geografické práce v nejvlastnějším smyslu jsou u nás stále vzácné. Patří k nim větší studie o průmyslu horní Nitry a menší o průmyslovém rajonu Žiar n. Hronem, do jisté míry také studie o Českosaském Švýcarsku, i když v podstatě jde o vymezení rekreační oblasti. Souborné dílo o Československu z r. 1960 podávající geografický přehled o československém hospodářství z hlediska celostátního i oblastního, je pokusem o důkladnější geografickou charakteristiku než jakou je kniha Blažkova 1958, která zatím vyšla ve zkráceném rozsahu v NDR, SSSR, NSR a ve výtahu také v Nizozemsku.

K rozvoji hospodářské geografie nesporně přispěla účast na přípravě Národního atlasu ČSSR. Metodou kartografického znázornění se zabývaly samostatné studie o komplexním kartogramu, velikosti průmyslového střediska, geografického mediánu, maximálních hodnotách populačních. Byl zpracován československý úsek světové populační mapy pro speciální komisi IGU.

Základní význam mělo oživení teoretické, o něž má hlavní zásluhu kniha V. A. Anučina 1960. Její překlad pořídily zeměpisné katedry KU; slovenští geografové z jejího podnětu uspořádali vědeckou konferenci o teoretických problémech geografie. Byla tím cennější, že vyrostla z konkrétní spolupráce na komplexním výzkumu v terénu. Nicméně jsme ještě daleko od syntetické teorie, neboť šlo tu spíše o poměr obou hlavních geografických disciplín než o vlastní obsah hospodářské geografie.

Jinak bude nutno za účelem dalšího vědeckého rozvoje jednak prohloubit dílčí analytické studie, dosud většinou metodicky chudé, jednak věnovat více pozornosti komplexní geografii malých vybraných oblastí. Zde je nejlepší příležitost pro venkovské zeměpisce, aby se uplatnili třeba jen dílčím příspěvkem. Syntetickým úkolem bude také určování hospodářsko-geografických celků různého řádu; tu mohou zeměpisce přispět ke správnému řešení přeměny sídelní struktury, kterýžto těžký problém stojí před státní plánovací službou.

OTAKAR TICHÝ

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY ŠKOLSKÉ GEOGRAFIE

Referát byl věnován zejména: a) zhodnocení a zdůraznění významu metodiky vyučování zeměpisu nejen pro rozvoj výchovně vzdělávací práce na školách, nýbrž i pro výzkumné práce v ostatních oborech geografie, b) rozboru podstatných změn v oboru školské geografie, k nimž došlo od posledního sjezdu, c) vytýčení směrnic další vědeckovýzkumné práce v metodice vyučování a konkrétnímu vymezení pracovních úkolů.

Prvá část referátu upozornila na potřebu specializace v oboru metodiky. Odborníky v metodice vyučování zeměpisu je nutné vychovávat zejména formou aspirantur z geografů, kteří se již věnovali vědeckovýzkumné práci v některém hlavním oboru geografie, získali základní teoretické znalosti z pedagogiky a mají potřebnou praxi ve vyučování. Znalost obecných pedagogických zásad a norem při povšechné, tj. mělké znalosti geografie umožňuje sice aplikaci těchto zásad a norem na vyučování, nestačí však ke studiu zákonů, jimiž se řídí vyučování specificky zeměpisné látky. Je proto nutné ještě úžeji přimknout metodiky k odborným disciplínám.

Ze změn, k nimž v oboru školské geografie došlo, je nejvýznamnější skutečnost, že metodiky, jimž byl přiznán charakter vědních oborů, byly Státní komisí pro vědecké hodnosti zařazeny jako další odborné specializace, čímž je

dána možnost předkládat vědeckovýzkumné práce z metodiky vyučování zeměpisu jako práce kandidátské, příp. i doktorské.

Na výzkumu organizačních forem a metod dálkového studia učitelů, jenž je částí státního výzkumného úkolu, se podílí dosud jen několik zeměpisců. Práce tohoto druhu jsou velmi cenné jak pro zvýšení úrovně vyučování, tak pro další úspěšný rozvoj teorie metodiky vyučování zeměpisu, protože zejména touto cestou, tj. na podkladě vědeckovýzkumné práce je možno metodiku jako vědní obor stabilizovat a dále rozvíjet.

Význam postgraduálního studia učitelů zeměpisu vyžaduje, aby této formě dalšího vzdělávání učitelů zeměpisu byla věnována pozornost i na universitních katedrách geografie. Výzkumná činnost učitelů zeměpisu v činné službě má totiž možnost dobrého rozvoje právě v postgraduálním studiu. Jeho organizace si však zřejmě vyžádá některých úprav zvláště pokud jde o povinnou účast a rozšíření na všechny učitele v činné službě, tj. i služebně starší.

Podpory vyžaduje i jiná forma účasti učitelů v činné službě na výzkumné práci, jíž jsou postupně se rozvíjející pedagogická čtení. Mnohé práce, v pedagogických čteních zveřejněné, jsou velmi dobré úrovně. Tato forma odborné a v mnoha případech výzkumné činnosti přispívá k zveřejňování zkušeností nejlepších učitelů z praxe a pomáhá hledat talentované odborné pracovníky, jichž je zejména v metodice vyučování nedostatek.

V závěru referátu byly naznačeny směrnice pro další práci ve školské geografii v nejbližší době: budování center vědecké práce v metodice vyučování zeměpisu na katedrách geografie a ve výzkumných ústavech, navázání vzájemného styku, koordinace práce ve školské geografii, rozšíření výzkumů v metodice a další zapojování učitelů zeměpisu v činné službě do dílčí výzkumné práce.

Intenzivnější a lepší práce v geografii školské se musí kladně projevit ve zlepšené práci v geografii vůbec, poněvadž účelnější a efektivnější metody práce na školách lépe připraví ty, kteří se později věnují odborné, resp. vědecké práci v geografii.

MARIE RIEDLOVÁ

ORGANIZACE A DNEŠNÍ STAV DÁLKOVÉHO STUDIA UČITELŮ ZEMĚPISU

Výchova a vzdělání pracujících je jednou ze základních podmínek společenského rozvoje zejména v období přechodu ke komunismu. Proto se v hluboké přestavbě našeho školství, uskutečňované po XI. sjezdu KSČ a po zasedání ÚV KSČ z dubna 1959, kde bylo přijato důležité usnesení „o těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu“, věnuje zvláštní pozornost studiu při zaměstnání.

Prodloužením školní povinné docházky o jeden rok a vytvořením základního devítiletého vzdělání pro všechny děti vzrostla potřeba učitelů pro 6.—9. ročník ZDŠ, kterou nelze uspokojit tradičními formami vzdělání. Hlavní formou přípravy kvalifikovaných učitelů pro 6.—9. ročník ZDŠ se proto stalo dálkové studium, uskutečňované na všech 20 Pedagogických institutech od letního semestru šk. r. 1959/60. Dálkové studium je tříleté, končí státní závěrečnou zkouškou, jež se skládá z písemné závěrečné práce a z ústní zkoušky, která se koná z marxismu-leninismu a z oborů aprobační skupiny s metodikami. Učební plány a osnovy tohoto

studia vypracovaly komise MŠK podle návrhu ÚDSU na UK, který byl zřízen 1. září 1959 a jehož hlavním úkolem je vědecko-metodické řízení DS učitelů.

Ústav vypracoval též ediční plán učebních textů a učebnic pro DS na PI na léta 1960—1965, zajišťující dostatek základní studijní literatury pro dálkově studující. Tento plán se každoročně zpřesňuje a doplňuje. Na tvorbě učebních textů, učebnic a učebních pomůcek se kromě pracovníků ÚDSU v Praze a ÚDŠU v Bratislavě podílejí též učitelé PI a universit. Učební plány a osnovy, vypracované podle zkušeností s DS na VŠP a VPŠ, předpokládají pravidelné konzultace během školního roku, zpravidla jednou za čtrnáct dní, při čemž se na PI volí kterýkoli všední den, nikoli jen sobota, jak tomu bylo dříve. Kromě konzultací se během roku konají dvě soustředění, zimní o pololetních a letní o hlavních prázdninách. Před zahájením DS se koná týdenní Úvodní soustředění, jehož úkolem je uvedení dálkově studujících do studia a jejich seznámení s učebním plánem, osnovami a celkovou organizační studií. Největší důraz, hlavně v předmětech vyžadujících laboratorní práci a cvičení v terénu, se klade na letní soustředění, v nichž se každému předmětu aprobační skupiny věnuje zpravidla týden, tj. 48 hodin. K těmto letním soustředěním se v přírodovědných oborech připojují jedno- až dvoudenní exkurze. Nevýhodou DS na PI jsou trojpredmětové aprobační skupiny, které MŠK určilo z hlediska tzv. „úživnosti“ učitele na malé ZDŠ. Přitom přirozeně nebylo možno spojovat předměty ve skupinách organicky, a tak se stalo, že se Z studuje v kombinaci s matematikou a pracemi v dílnách a v kombinaci s ruštinou a hudební výchovou. Protože se trojpredmětové studium neosvědčilo, bude od šk. r. 1962/63 zrušeno a budou zavedeny dvoupředmětové aprobační skupiny. Zeměpis se bude studovat buď s přírodopisem nebo s matematikou. I když se celková studijní doba nezmění a zůstane tříletá, dojde přece k určitému zkvalitnění DS. Ovšem, aby se v budoucnosti podobné změny koncepce učitelského studia vznikající bez hlubokého rozboru neopakovaly, je třeba věnovat pozornost soustavnému výzkumu obsahu, metod a forem DS učitelů, jehož výsledkem bude vytvoření a zdůvodnění jeho správné koncepce. Proto je tento závažný úkol zařazen do státního plánu výzkumu a podílejí se na něm jak pracovníci PI, tak ÚDSU. Protože těžiště DS je v individuálním studiu z předepsané literatury, je zajištění celostátních učebních textů a později vysokoškolských učebnic pro DS učitelů na PI dalším důležitým úkolem ÚDSU na UK.

K vydávání celostátních učebních textů a učebnic pro DS by měly přistoupit i universitní fakulty, kde je otázka vhodné a dostupné literatury zejména pro prvé dva ročníky studia neméně naléhavá. Učitelské studium probíhá na universitních fakultách podle nových učebních plánů, podle nichž byly též sestaveny plány DS. Podle zkušeností získaných v průběhu dvou let bude třeba učební plány zpřesnit a výuku zkvalitnit jak vyjasněním náplně konzultací a soustředění, tak zapojením nejkvalitnějších vysokoškolských učitelů do DS učitelů. MŠK stanovilo pro učitelské studium na školách tzv. 2. cyklu nové aprobační skupiny. Zeměpis se kombinuje s biologií, tělesnou výchovou a matematikou. DS trvá o rok déle než interní studium, je proto možné dosáhnout stejně kvalitních výsledků, zvláště věnuje-li se výběru posluchačů DS zvýšená pozornost jak ze strany fakulty, tak i pracoviště, na němž dálkově studující působí.

СЪЕЗД ЧЕХОСЛОВАЦКИХ ГЕОГРАФОВ.

18—21 июля 1962 г. в Теплицах в Ч. состоялся IX съезд чехословацких географов, в котором приняли участие 114 членов и 32 гостя. Было заслушано 50 докладов, краткое содержание которых напечатано в данном Сборнике. На пленарном заседании было 6 докладов, которые дали оценку развития чехословацкой географии за период, истекший со времени последнего съезда в 1959 г., и намечены ее дальнейшие задачи. Приводим темы докладов: К. Кухарж докладывал о картографии и о работах над Национальным атласом ЧССР, О. Роубик — о продукции Главного картографического управления, М. Лукниш — о состоянии и задачах физической географии, Корчак об экономической географии, М. Ридлова и О. Тихий — о наиболее важных проблемах географического обучения.

Остальные доклады были заслушаны в 6 секциях, причем большая их часть в секции географии северной Чехии с упором на народнохозяйственные проблемы. В. Гаврда доложил о географических проблемах, вызванных увеличением добычи угля. М. Стршида — о экономико-географическом разделении северной Чехии, В. Гойфлер — о развитии заселения в 1921—61 г.г., Ц. Вотрубек — о географическом размещении новых жилых районов, Н. Ганзликова — о женской занятости в северочешской промышленности, Я. Коларж — о сахарной промышленности, о северочешском хмелеводстве — О. Врана, И. Бринке и Д. Хробокова — о некоторых проблемах продукции животноводства, К. Странский — об интенсивности грузоперевозок главных транспортных центров. М. Шпур дал краткий географический обзор областного центра Усти н. Л., И. Гурский предложил подробный проект выделения агломерации Усти н. Л., Я. Доседа говорил о морфологических изменениях, вызванных глубиной добычи угля, О. Покорный — об исчезновении Коморжанского озера у Моста с историко-географической точки зрения.

Работа секции физической географии отличалась некоторой односторонностью, ибо все 8 докладов относились к геоморфологии. Два из них были посвящены концепции и легенде геоморфологических карт: в масштабе 1 : 50 000 (Б. Балатка, Я. Лоучкова, И. Сладек), в масштабе 1 : 200 000 (Т. Чудек, Я. Демек). О. Стеглик говорил об использовании аэрофотоснимков при геоморфологических исследованиях, В. Мостечкий — о геоморфологии Чешского Среднегорья, В. Крал — о геоморфологии долины Лабы в этой области. Тема доклада Ш. Бучко — эрозия почвы в нижнем течении Вага.

Также и работа секции экономической географии была односторонне направлена на географию населения и населенных пунктов, ибо большинство экономико-географов докладывало в северочешской секции. И. Доберский предложил карту типов сельских населенных пунктов в Чехии, Ц. Вотрубек — подробную карту населения ЧССР в 1961 г. в масштабе 1 : 1 000 000, сделанную на основе указаний международной комиссии World Population Map, И. Старкова, участвовавшая в составлении этой карты, подвергла критике установленную комиссией легенду, а Вотрубек использовал эту карту для классификации сети нас. пунктов. Районы иммиграции чехословацких крупных городов проанализировал М. Гампл, Я. Ганзлик предложил и прокомментировал подробную карту развития населения в Словакии в 1861—1961 г.г., З. Павлик предложил новый показатель внутренней миграции.

В секции картографической Д. Травничек доложил о задачах издаваемой в настоящее время серии карт «Познаем мир!» А. Гец — о наглядном изображении плотности сигнатур и о выборе нас. пунктов для географических карт, О. Кудрновска — о различии в оценках средней высоты над уровнем моря, вычисленной двумя методами, средних величин и волюметрическим. З. Веселы — о результатах нового планиметрического измерения площади государственной территории Чехословакии по эллипсоиду Красовского, В. Новак — о роли эстетики в создании карт, Ч. Гаввалик — о проблеме изготовления пластической карты на шаровых поверхностях, М. Медкова говорила о состоянии работ по созданию Исторического атласа Чехословакии.

В секции исторической географии и картографии В. Давидек говорил об изменениях в плотности населения Чехии в 17—19 в.в., Гарай — об описании придорожных нас. пунктов у географа Баворского. К. Кухарж проанализировал конструктивные основы первой военной картографической съемки территории Чехословакии, Л. Муха дал оценку чешских глобусов И. Эрбена с 1860 г., А. Маецк говорил о географической литературе в некоторых моравских библиотеках и предложил некоторые вновь найденные экземпляры редких чешских карт. В заключительном докладе Кухарж подвел итоги работы исторической картографии со времени последнего съезда.

Специальная секция посвятила свою работу вопросам обучения географии. М. Ридлова комментировала результаты исследования о предпосылках заочного обучения в педагогических институтах, О. Тихий — об исследованиях методов заочного обучения математической географии, М. Мухова говорила о квалификации учителей географии в средних школах, Ф. Пинц — о расширении краеведческих исследований, Л. Лойда познакомил с результатами исследований географических карт.

На заключительном пленарном заседании было принято 7 резолюций, из которых 4 касались работы географов в предстоящем периоде: словарь географических терминов, выделение физико-географических областей в Чехословакии, о комплексном исследовании малых областей и о разработке системы школьных учебных пособий. После окончания работы съезда состоялись 2 экскурсии: в дечинский район и в Мостецкий бурогольный бассейн.

CONGRESS OF CZECHOSLOVAK GEOGRAPHERS

The IXth Congress of Czechoslovak geographers took place in Teplice, Bohemia, from 18th to 21st June, 1962. 114 members and 32 guests were among the present. During the congress 50 lectures were delivered, brief summaries of which have been included in this bulletin. Six reports were submitted for discussion in the course of the plenary session, having for themes the development of the Czechoslovak geography since the last congress in 1959, and indicating the tasks to be still performed in future. The present bulletin gives a brief account of the proceedings.

Further reports were given in six separate sections, most of them in the section treating of Northern Bohemia especially of its economic conditions. V. Havrda discussed geographical problems which are due to a more extensive coal production. M. Střída treated of economic geographical division of Northern Bohemia. V. Häufler discussed the development of inhabitation from 1921 to 1961. C. Votrubec reported on geographical position of new settlements, N. Hanzlíková on professions performed by women in the North Bohemian industry, J. Kolář on the sugar industry, O. Vrána on hop-picking in North Bohemia, J. Brinke and D. Chroboková on some problems of animal production. K. Stránský on the intensity of the main centres of the goods railway transport. M. Špūr gave a brief account on geographical conditions in the area of Ústí n. L. J. Hůrský discussed in detail geographical delimitation of this agglomeration. J. Dosedla reported on morphological changes due to deep-level mining. O. Pokorný described the extinguishing of the Komořany Lake near Most, from the point of view of historical geography.

In physical geography all 8 reports treated of geomorphology. Two reports dealt with compilation and legend of geomorphological maps, one of them treating of the scale of 1 : 50.000 (B. Balatka, J. Loučková, J. Sládek), the other of 1 : 200.000 (T. Czudek and J. Demek). O. Stehlík reported on the way of practical application of air shots in geomorphological investigation, V. Mostecký on the geomorphology of the Bohemian Mass, V. Král on geomorphology of the part of the Elbe Valley that extends to the Bohemian Mass. The last lecture treated of the erosion of soil in the lower reaches of the Váh.

Similarly, in the section for economic geography, population and housing problems were treated of. J. Doberský presented a map of different types of village housing construction in Czechoslovakia. C. Votrubec treated of a detailed map of population in Czechoslovakia in 1961 in scale of 1 : 1 M worked out in accordance with the instructions of the International Committee for the World Population Map. J. Stárková who cooperated on this map gave critical comments on the prescribed scale. C. Votrubec based his classification of the network of settlements on the results of this cartographic work. M. Hampl analysed the immigration factors that played part in the foundation of large Czechoslovak towns. J. Hanzlík presented and commented on a map of development of the population in Slovakia between 1869 and 1961. Z. Pavlík brought in a proposal of a new coefficient of inland migration.

In the cartographic section, D. Trávníček discussed the purpose of the present edition about the maps of the world. A Götz treated of the representation of density signatures and the selection of settlements for geographical maps. O. Kudrnovská reported on differences in figures of middle altitudes worked out by applying the method of arithmetical mean and the volumetric method. Z. Veselý commented on the results of new planimetric measurements of the extent of the Czechoslovak state territory on the basis of Krasovsky ellipsoid. V. Novák treated of the aesthetic of map compilation, Č. Harvalík discussed the problem of making up a plastic map upon a rounded surface. M. Medková reported on the stage of work on the Historical Atlas of Czechoslovakia.

In the section of historical geography and cartography V. Davídek reported on the changes in density of population in Bohemia from 17th to 19th century. J. Garaj described castle localities mentioned by the so-called Bavorian Geographer. K. Kuchař analysed constructional data of the first army mapping on the territory of Czechoslovakia. L. Mucha discussed the Czech globes by Josef Erben from 1860. A. Macek reported on geographical books in some of the Moravian libraries and presented some of the recently discovered copies of rare maps of Bohemia. K. Kuchař in his final report discussed the activity of the section of historical cartography since the last congress.

The teaching of geography was treated of in a separate section. M. Riedlová reported on the results of investigation of qualification and conditions of extra mural studies on higher pedagogical schools. O. Tichý discussed conclusions based on investigation of methods of extra mural studies of mathematical geography. M. Muchová discussed the results of the inquiry into qualification of teachers of geography on secondary schools. F. Pinc contributed to the didactic of amplified material for studies of the region in question. L. Loyda discussed the results of investigation of general geographical maps.

At the final plenary session 7 resolutions were passed and accepted 4 of which treated of the expert work of geographers in near future, i. e. the terminological geographical dictionary, the delimitation of physical-geographical areas in Czechoslovakia, a complex geographical investigation of smaller areas and the working out of a uniform system of educational aids. Two excursions took place after the congress, one to the area of Děčín and the other to the brown-coal basin of Most.